

Η Ομογένεια στις Οικονομικές Επιστήμες: Ευρώπη, ΗΠΑ και ο Ρόλος της στην Ελλάδα

Γιάννης Μ. Ιωαννίδης¹, Tufts University

Ημερίδα: ΑΠΟΔΗΜΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ - Η ΙΣΤΟΡΙΑ, ΤΟ ΕΡΓΟ ΚΑΙ Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ακαδημία Αθηνών. 15 Νοεμβρίου 2021

Με την ομιλία μου αυτή επιδιώκω να σκιαγραφήσω την συμβολή της Ελληνικής Ομογένειας στις Οικονομικές Επιστήμες και τον ρόλο της στην Ελλάδα.

Ως γνωστόν, η συμμετοχή της ελληνικής ομογένειας στις επιστήμες είναι τεράστια. Σε δείγμα 14.310 καθηγητών Α' βαθμίδας σε 48 κορυφαία πανεπιστήμια των ΗΠΑ, οι καθηγητές που έχουν προπτυχιακές σπουδές από πανεπιστήμια στην Ελλάδα είναι περισσότεροι από αυτούς από ολόκληρη την Αφρική και τη Νότιο Αμερική.²

Στο πρώτο μέρος της ομιλίας μου, θα τεκμηριώσω τις διαπιστώσεις μου σε γενικές γραμμές· στο δεύτερο, θα περιγράψω την σχέση της ομογένειας στις οικονομικές επιστήμες με τον Ελληνικό πανεπιστημιακό κατά κύριο λόγο χώρο· στο τρίτο μέρος, θα προτείνω μια σειρά από ιδέες για τις δυνατότητες συνεργασιών προς καλύτερη αξιοποίηση της ομογένειας και συμβολή της στην Ελλάδα. Οι ιδέες αυτές προκύπτουν από την εμπειρία μου ως πανεπιστημιακός στην Ελλάδα και στις ΗΠΑ, καθώς και από τη συνεχή επαφή μου με Έλληνες συναδέλφους και Ελληνικά πανεπιστημιακά ιδρύματα.

¹ Για τα πολύτιμα σχόλια τους, ευχαριστώ θερμά τους Μάριο Αγγελέτο, Κώστα Αζαριάδη, Κώστα Αρκολάκη, Anna Hardman, Τζένη Καβουνίδη, Γιώργο Κλουδά, Αλέξανδρο Κύρτη, Λουκά Παπαδήμο, Ηλία Παπαϊωάννου, και Χριστόφορο Πισσαρίδη. Φυσικά, εγώ μόνος, είμαι υπεύθυνος για τις κρίσεις και το περιεχόμενο της ομιλίας αυτής.

² T. Yuret. 2017. "An Analysis of the Foreign-educated Elite Academics in the United States." *Journal of Infometrics*. 11:358-370.

Για πολλούς λόγους, στους οποίους δεν θα εμβαθύνω στην παρούσα, οι κοινωνικές επιστήμες γενικότερα, αλλά και οι οικονομικές ειδικότερα, υπήρξαν λιγότερο αναπτυγμένες στην Ελλάδα, σε σχέση με άλλες χώρες συγκρίσιμου μεγέθους. Δεν υπήρξε στην Ελλάδα κάτι αντίστοιχο της παρουσίας στην διεθνή οικονομική σκέψη του κύρους των Jan Tinbergen (Ολλανδία), Trygve Haavelmo (Νορβηγία), Leon Walras (Ελβετία). Δεν υπάρχει κάτι αντίστοιχο της Σουηδικής Σχολής κατά το πρώτο ήμισυ του 20^{ου} αιώνα: Knut Wicksell, Eli Heckscher και Bertil Ohlin. Πρέπει να φτάσουμε στην δεκαετία του 1970 και μετά για να αναγνωρίσουμε δυναμική διεθνή παρουσία νέων Ελλήνων π.χ. στην μακροοικονομική (Αζαριάδης, Πισσαρίδης, Παπαδήμος, Αγγελέτος), στην θεωρία γενικής οικονομικής ισορροπίας (Geanakoplos, Πολεμαρχάκης), στην εφηρμοσμένη οικονομική (Μεγήρ), και στο διεθνές εμπόριο (Αρκολάκης, Κουγιανού Goldberg). Φυσικά, υπεράνω όλων είναι το επίτευγμα του Χριστόφορου Πισσαρίδη³ που «έγραψε το βιβλίο για την ανεργία», όπως λέμε στα Αγγλικά: έτσι έκοψε τον Γόρδιο Δεσμό για την φύση της ανεργίας, προσφέροντας ένα συγκροτημένο εννοιολογικό πλαίσιο και μία δέσμη μεθοδολογικών εργαλείων που άλλαξαν τελείως την μακροοικονομική θεώρηση της ανεργίας.

Η προχωρημένη έρευνα στις οικονομικές επιστήμες διεξάγεται κυρίως στα πανεπιστήμια· τα ερευνητικά κέντρα παίζουν πολύ μικρότερο ρόλο στις επιστημονικές εξελίξεις από ότι σε άλλες επιστήμες, όπως στις φυσικές, βιολογικές, ιατρικές, μηχανικής, κλπ. Η Ελλάδα, ως μία πάμπτωχη χώρα μετά τις καταστροφές του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, μόλις καταφέρνει να ορθοποδήσει, με τα πανεπιστήμια της να έχουν τεράστιες ελλείψεις. Η ταχύτατη οικονομική μεγέθυνση που ακολούθησε, από τα μέσα της δεκαετίας του 1950 και μετά, βασίστηκε σε σχετικά συμβατικές δυνάμεις, χωρίς π.χ. στην βοήθεια από καινοτομίες και επιστημονική πρόοδο. Η ανασυγκρότηση βασίστηκε στην ανοικοδόμηση και στην μετακίνηση πληθυσμού στις πόλεις, η μεταποίηση στην μεταφορά τεχνολογίας με διακριτό τον ρόλο των επιστημών της μηχανικής και η αγροτική ανάπτυξη στην σημαντική τεχνική βοήθεια από το εξωτερικό. Οι οικονομικές και κοινωνικές ανακατατάξεις, παράλληλα με την μαζική αστικοποίηση, συνοδεύτηκαν από λιγότερη ανάπτυξη στους τομείς των κοινωνικών

³ βλ. <https://www.nobelprize.org/prizes/economic-sciences/2010/summary/>

Επίσης: Αφιέρωμα στο Έργο του Χριστόφορου Α. Πισσαρίδη, *Athens Review of Books*, July–August 2012.

επιστημών. Ίσως οι κοινωνικές επιστήμες θεωρήθηκαν σαν πολυτέλεια, και συγκεκριμένα οι οικονομικές επιστήμες δεν έχαιραν εκτίμησης αντίστοιχης με τις νομικές, τις ιατρικές ή της μηχανικής.

Η ίδρυση του Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ) το 1959, από τον Κ. Καραμανλή έπειτα από εισήγηση του Ξενοφώντα Ζολώτα, εξέχουσας προσωπικότητας στον χώρο της οικονομικής πολιτικής διεθνώς, αποτέλεσε συγκεκριμένη προσπάθεια προώθησης της οικονομικής ανάπτυξης, μέσω οικονομικών ερευνών και μελετών. Ο Ανδρέας Γ. Παπανδρέου, ως πρώτος επιστημονικός διευθυντής και πρόεδρος του Δ.Σ., διακεκριμένος επιστήμονας ο ίδιος και έχοντας στο ενεργητικό του την επιτυχή δημιουργία του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών του UC Berkeley, με πολλούς νέους καθηγητές που αργότερα βραβεύτηκαν με Βραβεία Νομπέλ, χρησιμοποίησε τις εκτεταμένες διασυνδέσεις του στους πανεπιστημιακούς κύκλους των ΗΠΑ και έπεισε εντυπωσιακό αριθμό διακεκριμένων οικονομολόγων να συνεισφέρουν στην μελέτη των προβλημάτων της Ελληνικής οικονομίας. Μερικές λιγότερο φιλόδοξες προσπάθειες συνεχίστηκαν και μετά το 1974, αλλά συνολικά δεν ευόδωσαν στη δημιουργία ενός ερευνητικού κέντρου ποιότητας. Το ΚΕΠΕ τελικά απορροφήθηκε από τον κρατικό μηχανισμό και πλέον παράγει μελέτες και όχι έρευνες.

Μία αρχική παρατήρηση: Είναι γενικά γνωστό ότι οι Έλληνες πανεπιστημιακοί ειδικά στις οικονομικές επιστήμες αποκτούν τίτλους προχωρημένων σπουδών κατά κανόνα από εκπαιδευτικά ιδρύματα του εξωτερικού. Και αυτό ισχύει παρόλο οι οικονομικές επιστήμες παίζουν σημαντικό ρόλο στην εκπαίδευση στελεχών σε πολλούς κλάδους της οικονομίας καθώς και του κρατικού μηχανισμού και των αντιστοίχων διακρατικών οργανισμών, όπως τα εξειδικευμένα ιδρύματα του ΟΗΕ (π.χ., IMF, IBRD, WTO), της Ευρωπαϊκής Ένωσης (π.χ., ECB)⁴ και στην επιστημονική υποστήριξη της λειτουργίας τους. Σπουδαίος επίσης είναι διεθνώς ο συντονιστικός ρόλος τους για την προώθηση της έρευνας από διαπανεπιστημιακούς οργανισμούς, όπως το National Bureau of Economic Research (NBER) με κέντρο το Cambridge, Massachusetts, καθώς και το Centre for Economic Policy Research (CEPR) με κέντρο το Λονδίνο και σε

⁴ IMF, Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. IBRD, Παγκόσμια Τράπεζα. WTO, Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου. ECB, Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα.

μικρότερο βαθμό από διακυβερνητικούς οργανισμούς, όπως ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (OECD), η EuroStat, κλπ., που ο ρόλος τους είναι πιο σημαντικός στην επεξεργασία και διαχείριση στατιστικών στοιχείων και θεμάτων οικονομικής πολιτικής.

Μια δεύτερη παρατήρηση: Οι πολιτικές και γεωπολιτικές ανατάξεις που οδήγησαν και ακολούθησαν τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, συνέβαλλαν στην καταστροφή κέντρων προηγμένης οικονομικής έρευνας στην ηπειρωτική Ευρώπη, π.χ. στην Βιέννη και το Βερολίνο, μετακινώντας έτσι το «κέντρο βάρους» δυτικότερα προς όφελος του Αγγλοσαξωνικού χώρου. Η Γαλλία, ίσως εξαιτίας των ιδιαιτεροτήτων του πανεπιστημιακού της χώρου, απέκτησε αυξανόμενη παρουσία, κυρίως λόγω του Jean-Jacques Laffont, που σχεδίασε την αναδιοργάνωση της Toulouse (Toulouse School of Economics)⁵ και έπεισε τον Jean Tirole να επιστρέψει από το MIT στην Γαλλία. Ο Tirole βραβεύτηκε με το τρίτο οικονομικό Νομπέλ της Γαλλίας, το 2014.⁶ Ενώ η Γερμανία αναλαμβάνει θέση αντίστοιχη με το γενικό επιστημονικό της επίπεδο και η Ισπανία και Ιταλία αποκτούν παρουσία στον Αγγλόφωνο επιστημονικό χώρο, οι Έλληνες οικονομολόγοι έχουν μεγαλύτερη σχετική, αν όχι και απόλυτη, παρουσία από πολύ μεγαλύτερες χώρες.

Οι πιο γνωστοί Έλληνες οικονομολόγοι της Διασποράς, έχοντας προπτυχιακές σπουδές στην Ελλάδα ή και αλλού στην Ευρώπη, κατά κανόνα κατευθύνθηκαν στις ΗΠΑ για μεταπτυχιακές σπουδές και επιστημονική σταδιοδρομία. Φυσικά η εικόνα αυτή αντικατοπτρίζει και γεγονότα της πρόσφατης ιστορίας μας, όπως την περίοδο της δικτατορίας της 21^{ης} Απριλίου. Η μεταπολίτευση μόνο μερικά επέτυχε να αναστρέψει την έξοδο ή να διευκολύνει την παλιννόστηση επιστημόνων, ιδιαίτερα αυτών με διδακτορικές σπουδές. Έκτοτε, κύματα επιστροφών υπήρξαν σαφή, αλλά ανεστράφησαν από την έναρξη της κρίσης του 2010, οπότε το brain drain έχει ενταθεί.

⁵ Toulouse School of Economics Research Partnership. <https://www.tse-fr.eu/tsepartnership>

⁶ Η αναδιοργάνωση των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων στο Παρίσι (Paris School of Economics) εξακολουθεί να προωθεί την οικονομική επιστήμη επιβοηθούμενη από την άντληση ταλέντων μέσω του ελίτ εκπαιδευτικού συστήματος των Grandes Ecoles. Τα δύο προηγούμενα Νομπέλ της Γαλλίας (Maurice Allais, Νομπέλ 1988, Gerard Debreu, Νομπέλ 1983) δεν συνέβαλαν ανάλογα στην προώθηση της προηγμένης έρευνας στην Γαλλία. Ο Allais ήταν απομονωμένος και ο Debreu μεγαλούργησε στο UC Berkeley, αλλά αναγνώρισε την συμβολή στην προσωπική του επιστημονική εξέλιξη του ελίτ εκπαιδευτικού συστήματος της Γαλλίας που τον γαλούχησε.

Θα αρχίσω από την παρουσία Ελλήνων οικονομολόγων στο 5% των πλέων διακεκριμένων οικονομολόγων διεθνώς στηριζόμενος στην βάση δεδομένων <http://citec.RePEC.org>, με στοιχεία για το έργο 63,000 οικονομολόγων από όλον τον κόσμο. Η αξιολόγηση με αυτή την βάση έχει ψηλό βαθμό συσχέτισης με άλλους δείκτες συμψηφισμού των παραπομπών σε επιστημονικές εργασίες, όπως το *Social Science Citation Index (Web of Science)*,⁷ το scholar.google.com και το *Scopus*⁸. Στην σύγχρονη οικονομική επιστήμη, άρθρα σε επιστημονικά περιοδικά που βασίζονται σε ανώνυμους κριτές παίζουν τον πιο σπουδαίο ρόλο - και μεταξύ αυτών ιδιαίτερα τα 5 καλύτερα περιοδικά -, ενώ βιβλία, μονογραφίες, συγγράμματα και παρουσιάσεις σε επιστημονικά συνέδρια πολύ μικρότερο.

Μεταξύ του 5% ήτοι των 2.600 πλέων διακεκριμένων επιστημόνων, υπάρχουν 45 Έλληνες με τόπο γέννησης την Ελλάδα (39) ή την Κύπρο (6), δηλ. 1.7%, ποσοστό μεγαλύτερο από τον αριθμό των εν ζωή ατόμων που έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα, περίπου 12 εκ., σε σχέση με τον παγκόσμιο πληθυσμό, ήτοι 7.75 δισεκ. Από αυτούς, 40 κατέχουν θέσεις στις ΗΠΑ, σχεδόν εξ ολοκλήρου σε πανεπιστήμια, και από τους υπόλοιπους μόνο 3 σε ελληνικά ιδρύματα. Επιπλέον, προσθέτω δύο ακόμα οικονομολόγους⁹ που δεν έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα αλλά είναι δραστήρια μέλη της Ελληνικής κοινότητας. Η έννοια της Ομογένειας πρέπει αναγκαστικά να είναι εύκαμπτη, ακριβώς διότι πρέπει να συμπεριλάβει τα συναισθήματα των ανθρώπων ως προς την εθνική τους ταυτότητα!

Στην βάση δεδομένων RePEC.org υπάρχουν στοιχεία για 565 οικονομολόγους με βάση την Ελλάδα¹⁰ σε 78 διαφορετικά τμήματα και ιδρύματα, δηλ. 0.9% του συνολικού αριθμού, μεταξύ των οποίων υπάρχουν 21% γυναίκες έναντι του 25% στο συνολικό αριθμό της βάσης δεδομένων.

Μεταξύ όλων των επιστημόνων διεθνώς που έχουν 5 τουλάχιστον παραπομπές, οι Έλληνες οικονομολόγοι αποτελούν το 0.9% του συνόλου

⁷ <https://clarivate.com/webofsciencegroup/solutions/webofscience-ssci/>

⁸ Το Scopus της Elsevier είναι επεξεργασία των συνολικών στοιχείων παγκοσμίως, εδώ:

<https://elsevier.digitalcommonsdata.com/datasets/btchxktzyw/3>

Μία προσπάθεια εκτίμησης της Ελληνικής Διασποράς είναι εδώ:

<https://direct.mit.edu/qss/article/2/2/733/100792/Comprehensive-mapping-of-local-and-diaspora>

⁹ John Geanakoplos, Yale και Philip Oreopoulos, University of Toronto.

¹⁰ <https://ideas.repec.org/top/top.greece.html#authors>

των Ελλήνων επιστημόνων. Όλοι οι Έλληνες επιστήμονες αποτελούν το 0.7% όλων των επιστημόνων διεθνώς.

Ιδιαίτερα αξιοπρόσεκτη είναι η Ελληνική παρουσία στο Οικονομικό Τμήμα του Πανεπιστημίου Yale. Μεταξύ των 50 καθηγητών περιλαμβάνονται 4 διακεκριμένοι Έλληνες: στην θεωρητική οικονομική, στην εφηρμοσμένη οικονομική, μία από τις πλέον διακεκριμένες οικονομολόγους στον χώρο του διεθνούς εμπορίου και οικονομικής ανάπτυξης, και ένας πολύ νεότερος οικονομολόγος επίσης στο διεθνές εμπόριο· όλοι τους ανεξαιρέτως έχουν πλούσιο και επιδραστικό έργο. Η ομάδα αυτή είναι πηγή υπερηφάνειας μεταξύ των απανταχού Ελλήνων οικονομολόγων.

Την εντυπωσιακή παρουσία της Ομογένειας στην οικονομική επιστήμη εξηγεί, εν μέρει, το γεγονός ότι έχει γίνει ιδιαίτερα ποσοτική. Μαθηματικά και στατιστικά εργαλεία χρησιμοποιούνται σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό τα τελευταία 50 χρόνια. Μεταξύ των πλέον διακεκριμένων επιστημόνων υπάρχουν αρκετοί με προπτυχιακές σπουδές σε μαθηματικά αλλά κυρίως σε κλάδους επιστημών της μηχανικής. Η εξέλιξη αυτή έκανε ακόμα πιο σημαντικές τις αναλυτικές δεξιότητες.¹¹ Αλλά υπεράνω όλων είναι η παροχή κινήτρων σε δημιουργικό περιβάλλον και θεσμικό πλαίσιο που χαρακτηρίζει τις προχωρημένες σπουδές σε κορυφαία ιδρύματα, των οποίων την κουλτούρα οι Έλληνες αξιοποιούν με επιτυχία.

Μέλη προηγούμενων γενεών που επέστρεψαν στην Ελλάδα σε πανεπιστημιακές θέσεις, έπειτα από προϋπηρεσία σε διακεκριμένα ιδρύματα του εξωτερικού, βοήθησαν με εύστοχες συστατικές επιστολές επιμελείς σπουδαστές τους να γίνουν δεκτοί σε κορυφαία ιδρύματα. Στον χώρο αυτό ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο έπαιξε το Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, καθώς και τα μεταπτυχιακά τμήματα που άρχισαν να λειτουργούν από την δεκαετία του 1980 και έκτοτε. Τα σχετικά προγράμματα σπουδών προσέφεραν τον σωστό συνδυασμό εκσυγχρονισμένων μαθημάτων τα οποία επέτρεπαν στους σπουδαστές να επιδείξουν τις απαραίτητες δεξιότητες. Η νεότερη αυτή γενιά επιστημόνων επέλεξε περιοχές σπουδών και έρευνας που τους επέτρεψαν να διακριθούν σε καυτά θέματα της

¹¹ Μία αξιοπρόσεκτη αλλαγή είναι ότι μεταξύ των κορυφαίων Ελλήνων οικονομολόγων, είναι τώρα πιά πολύ μικρή η παρουσία αποφοίτων πχ του Κολλεγίου Αθηνών, η φοίτηση στο οποίο λειτούργησε σαν εξαιρετική προπαρασκευή για σπουδές στον Αγγλοσαξωνικό χώρο.

οικονομικής επιστήμης. Αυτό έγινε σε μεγάλο βαθμό από την δεκαετία 1980-1990 και έκτοτε. Το Βραβείο Μποδοσάκη επικυρώνει την παγκόσμια φήμη των: Μάριου Αγγελέτου (MIT), Κώστα Αρκολάκη (Yale), Μυρτώ Καλουπτσίδη (Harvard), Λουκά Καραμπαρμπούνη (Minnesota), Στέλιο Μιχαλόπουλο (Brown), όπως και των προηγηθέντων, δηλ. John Geanakoplos (Yale, γεννηθείς εν ΗΠΑ αλλά ενεργό μέλος της Ομογένειας), Κώστα Μεγήρ (Yale) και Πηνελόπης Κουγιανού Goldberg (Yale).

Πέραν της παρουσίας σε πανεπιστήμια της αλλοδαπής, υπάρχει και η παρουσία σε ηγετικές θέσεις διακρατικών οργανισμών, όπως ο Λουκάς Παπαδήμος (Ακαδημία Αθηνών) ως αντιπρόεδρος της Ευρωπαϊκής Τράπεζας (ΕΚΤ), 2002-2008, αλλά και η Πηνελόπη Κουγιανού Goldberg (Yale) ως επικεφαλής οικονομολόγος στην Παγκόσμια Τράπεζα (International Bank for Reconstruction and Development), 2018-2020. Και οι δύο επιφανείς αυτοί επιστήμονες επέδειξαν αξιόλογες πρωτοβουλίες, και ως υπεύθυνοι της έρευνας, με μόνιμα αποτελέσματα σε γραφειοκρατικούς και δυσκίνητους οργανισμούς.

Η παρουσία της Ομογένειας στον χώρο της οικονομικής επιστήμης έγινε ιδιαίτερα εμφανής μετά την έναρξη της Οικονομικής Κρίσης το 2010. Η κρίση δημιούργησε συσπείρωση και συνοδεύτηκε από εντυπωσιακή παρουσία στον τύπο και τα ΜΜΕ διεθνώς. Αυτό έγινε ίσως λόγω απογοήτευσης στην σκέψη ότι για μεγάλο διάστημα η Ελληνική οικονομική πολιτική είχε ελάχιστα αναγνωρίσει βαθιά και συνεχώς επιδεινούμενα προβλήματα· και ίσως λόγω της ελπίδας ότι διαφορετική σκοπιά θα συνέβαλε στην αλλαγή νοοτροπίας και στην προσφορά νέων και πιο φρέσκων και ίσως εξιδανικευμένων αλλά ανιδιοτελών ιδεών, που προέρχονταν από πανεπιστημιακούς χώρους. Τελικά και μέσω της σειράς συνεδρίων CRETE, στα οποία θα επανέλθω στην συνέχεια, πρώτα αποκρυσταλλώθηκε στον συλλογικό τόμο *Πέρα από τη Λιτότητα*,¹² και αργότερα συνέβαλε στην συγκρότηση του «Σχεδίου Ανάπτυξης για την Ελληνική Οικονομία» από την Επιτροπή Πισσαρίδη¹³, η Διασπορά έπαιξε σπουδαίο ρόλο σε μια κρίσιμη καμπή της Ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας. Αν και η συγκρότηση της Επιτροπής Πισσαρίδη ήταν κυβερνητική πρωτοβουλία, σύμπνοια μεταξύ των κυρίως υπευθύνων είχε

¹² Δ. Βαγιανός, Ν. Βέττας, Κ. Μεγήρ, και Χ. Πισσαρίδης. *Πέρα από τη Λιτότητα*. ΠΕΚ. 2017. C., Meghir, C. A. Pissarides, D. Vayanos, N. Vettas. *Beyond Austerity*. MIT, 2017.

¹³ <https://government.gov.gr/schedio-anaptixis-gia-tin-elliniki-ikonomia/>

καλλιεργηθεί μέσα από χρόνια ανταλλαγών απόψεων στο πλαίσιο συναντήσεων στο CRETE. Σημαντικός ήταν ο επιτελικός ρόλος του IOBE στον συντονισμό του έργου 2 καθηγητών του LSE, ενός του Yale, και ομάδας καθηγητών αλλά και άλλων ειδικών επιστημόνων στην Ελλάδα.

Έλληνες οικονομολόγοι έχουν μεγάλη παρουσία σαν υπεύθυνοι σύνταξης στα κορυφαία επιστημονικά περιοδικά, ένδειξη της επιστημονικής εκτίμησης που χαίρουν διεθνώς: Π.χ. Κώστας Αζαριάδης, *Quarterly Journal of Economics*· Δημήτρης Βαγιανός και Ηλίας Παπαϊωάννου, *Review of Economic Studies*· Χριστόφορος Πισσαρίδης, *Economica*, *Annual Macroeconomics Seminar*, *Review of Economic Studies*· Κώστας Μεγύρ, *Economic Journal*, *Econometrica*· Πηνελόπη Κουγιανού Goldberg, editor-in-chief, *American Economic Review*, 2011-2016· Γεώργιος-Μάριος Αγγελέτος και Βασιλική Σκρέτα, co-editors, *Journal of the European Economic Association*· Λουκάς Καραμπαρμπούνης και Βασιλική Σκρέτα, editorial board, *American Economic Review*· Κώστας Αρκολάκης, *Journal of International Economics*. Επιπλέον διάκριση αποτελεί η εκλογή ως εταίρων της Econometric Society (Αζαριάδης, Κουγιανού Goldberg, Μεγύρ, Πισσαρίδης). Φυσικά οι διακρίσεις για τον Χριστόφορο Πισσαρίδη περιλαμβάνουν το Νομπέλ, με το οποίο βραβεύτηκε το 2010, αλλά και την ανακήρυξή του ως εταίρος της Βρετανικής Ακαδημίας και της Ακαδημίας Αθηνών και διά βίου τιμητικό μέλος της Αμερικανικής Οικονομικής Εταιρείας. Ο Μάριος Αγγελέτος και ο υποφαινόμενος είναι αντεπιπρόεδροι μέλη της Ακαδημίας Αθηνών. Η Πηνελόπη Κουγιανού Goldberg διετέλεσε πρόεδρος της Οικονομετρικής Εταιρείας, και είναι μέλος από το 2019 -- η μόνη Ελληνική παρουσία στις οικονομικές επιστήμες -- στην Εθνική Ακαδημία Επιστημών (National Academy of Sciences) των ΗΠΑ, που αποτελείται από 2400 μέλη, μεταξύ των οποίων και 500 μέλη εκτός των ΗΠΑ. Αξιοπρόσεκτη είναι επίσης η συμβολή του Χαράλαμπου Αλιμπράντη στην ίδρυση της Society for the Advancement of Economic Theory (SAET), του επιστημονικού σωματείου που εκδίδει το περιοδικό κύρους *Economic Theory*.

Δεδομένου του αναγνωρισμένου ρόλου των Ελλήνων οικονομολόγων στον διεθνή χώρο, εύλογα ανακύπτει το ερώτημα για την παρουσία τους στον Ελληνικό πανεπιστημιακό χώρο, αλλά γενικότερα και στον δημόσιο και στον τραπεζικό τομέα. Εφόσον τίτλοι σπουδών από την αλλοδαπή είναι μεγάλο προσόν κατά την επιδίωξη πανεπιστημιακών θέσεων, είναι λογικό

ότι κατά κανόνα είναι επιτυχείς. Φυσικά, αυξανόμενη υστέρηση των πραγματικών αμοιβών αλλά και πενιχρή ή και σχεδόν παντελής πλέον ανυπαρξία πόρων χρηματοδότησης της βασικής έρευνας, είναι μια τεράστια αδυναμία και κατά την διάρκεια της κρίσης παρατηρήθηκαν αποχωρήσεις, μερικές ή και εν συνόλω από διαπρεπείς επιστήμονες. Αυτό πάντως είναι κάπως πιο περίπλοκο: περιοχές έρευνας που χαίρουν εκτίμησης στην Ελλάδα δεν συμπίπτουν πάντοτε με διεθνώς αναγνωρισμένη καινοτομική βασική έρευνα.

Η Ομογένεια μπορεί να παίξει σημαντικό ρόλο και σε ιδρύματα με τμήματα οικονομικής έρευνας, όπως η Τράπεζα της Ελλάδος, το Κέντρο Προγραμματισμού και Ερευνών (ΚΕΠΕ) και το Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Μελετών (ΙΟΒΕ). Έχω μερικά στοιχεία εδώ αλλά ελπίζω, ονειρεύομαι, μία διαρκή ροή σεμιναρίων...!!!! **SKIP TO****

Σχετικά μικρός αριθμός Ελλήνων της Διασποράς παρουσιάζουν επιστημονικά σεμινάρια σε αυτά τα ιδρύματα. Η Τράπεζα της Ελλάδος οργανώνει λίγα εξωτερικά σεμινάρια (για ενδεχόμενα εσωτερικά δεν έχω καμμία πληροφόρηση), τουλάχιστον όπως προκύπτει από σχετικές αναρτήσεις, 19 τον αριθμό τα τελευταία δέκα χρόνια.¹⁴ Εξαίρεση αποτελεί το Συνέδριο που οργανώθηκε τον Μάιο του 2013. Επιστημονικά σεμινάρια οργανώνει και το ΚΕΠΕ, περισσότερα από αυτά της Τράπεζας της Ελλάδος, αλλά ειδικευμένα σε συγκεκριμένα επιμέρους θέματα της Ελληνικής οικονομίας.

Τα οικονομικά και άλλα συναφή τμήματα των ΑΕΙ στην Αθήνα οργανώνουν επιστημονικά σεμινάρια. Οι υπεύθυνοι μερικών από αυτά κάνουν σαφές ότι μέλη της Διασποράς που δραστηριοποιούνται στην έρευνα είναι πάντοτε ευπρόσδεκτοι σαν ομιλητές, οπότε παραμένει διοικητικό πρόβλημα ο σχεδιασμός της αξιοποίησής τους όποτε τυχαίνει να βρίσκονται στην Ελλάδα για προσωπικούς ή άλλους λόγους, δεδομένου ότι οι πόροι είναι ανεπαρκείς - κατά την διάρκεια του Ελληνικού ακαδημαϊκού έτους. Δεδομένου του ετεροχρονισμού μεταξύ του Ελληνικού ακαδημαϊκού έτους και του ακαδημαϊκού έτους των ιδρυμάτων του εξωτερικού, μεγάλο ποσοστό των οικονομολόγων της Διασποράς θα παρουσίαζαν με προθυμία το ερευνητικό τους έργο σε κάθε είδους επιστημονικές

¹⁴ <https://www.bankofgreece.gr/en/news-and-media/events-list?type=e915f272-7f54-4927-9564-f461971ed88c&sorting=date&year=all>

εκδηλώσεις από όλους τους σχετικούς φορείς, με οφέλη και για τους νέους οικονομολόγους αλλά και για τους πλιό έμπειρους ερευνητές.

******Οικονομολόγοι με πανεπιστημιακές θέσεις έχουν συμβάλλει με τεχνικές συμβουλές κατευθείαν στην κυβέρνηση, όπως ο Γιάννης Σπράος, αλλά από ότι γνωρίζω οι εμπειρίες αυτές δεν είναι συστηματικές. Διακεκριμένοι οικονομολόγοι όπως ο Λουκάς Παπαδήμος (αλλά και ο Mario Draghi) ήταν πανεπιστημιακοί πριν γίνουν διοικητές κεντρικών τραπεζών. Φυσικά υπήρξαν αρκετοί διακεκριμένοι, ή μη, Έλληνες οικονομολόγοι που αναμείχθηκαν στην πολιτική, έμμεσα αλλά και άμεσα. Η Ελλάδα είναι μικρή χώρα συνεπώς ισχύει το θεώρημα του Άνταμ Σμιθ, ότι «ο καταμερισμός της εργασίας περιορίζεται από το μέγεθος της αγοράς». Το ότι καθηγητές ΑΕΙ αναλαμβάνουν πολιτικές θέσεις δεν είναι κάτι επιλήψιμο, εφόσον μέσω του συστήματος της μερικής απασχόλησης το πανεπιστήμιο προστατεύεται. Η ενασχόληση με καυτά θέματα επιλογής σοβαρών οικονομικών αποφάσεων, όταν η πληροφόρηση είναι ελλιπής, λειτουργεί και σαν δημιουργική πρόκληση. Εξειδικευμένοι επιστήμονες αναγνωρίζουν παράγοντες που είναι απροσδόκητοι και μεταφέρουν καινοτομικές ιδέες προερχόμενες από διαφορετικά θεσμικά περιβάλλοντα.

Οι Δυνατότητες: Τι έχουμε μάθει από το CRETE, τις Ελληνικές Έδρες στο Εξωτερικό και τα Συμβούλια Ιδρύματος των Ελληνικών ΑΕΙ

Η σειρά συνεδρίων Conference for Research on Economic Theory and Econometrics (CRETE)¹⁵ ξεκίνησε με πρωτοβουλία μίας μικρής ομάδας Ελλήνων οικονομολόγων¹⁶, από ξένα και Ελληνικά πανεπιστήμια, για να διευκολύνει τις επιστημονικές επαφές μεταξύ νέων (και μη) οικονομολόγων από την Ελλάδα και την Ομογένεια. Λόγω γενικής έλλειψης διαύλων επικοινωνίας, οι μόνοι χώροι επικοινωνίας ήταν μέχρι τότε τα διεθνή συνέδρια.

Τα συνέδρια CRETE έχουν επιτρέψει πολύ πιο έντονες και σε βάθος, ανταλλαγές επιστημόνων ανεξαρτήτως ηλικίας. Οι γνωριμίες στα πλαίσια των επιστημονικών συναντήσεων τείνει να ενισχύει τον επιστημονικό χαρακτήρα μετέπειτα ανταλλαγών. Στα συνέδρια αυτά, οι σύνεδροι έχουμε

¹⁵ Σύνδεσμοι για τα συνέδρια, αρχίζοντας με το πρώτο το 2002 στα Χανιά, είναι εδώ: http://www2.aueb.gr/conferences/Crete2021/#collapse_5_1

¹⁶ Κώστας Αζαριάδης, Washington University at St. Louis, Δημήτρης Βαγιανός, LSE, Νίκος Βέττας, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Γιάννης Ιωαννίδης, Tufts University, Χάρης Ντέλλας, University of Bern, Μανώλης Πετράκης, Πανεπιστήμιο Κρήτης, και (αρχικά) Ηρακλής Πολεμαρχάκης, University of Warwick.

διατηρήσει αμείωτο τον ενθουσιασμό μας για 20 χρόνια, με αποτέλεσμα και η ποιότητα των ανταλλαγών να έχει ουσιαστικά βελτιωθεί. Με αφετηρία λιγότερους από 35 συνέδρους, έχουμε πλέον ξεπεράσει τους 150.

Οι οργανωτές έχουμε επιτύχει, με την βοήθεια και του ελκυστικού Ελληνικού περιβάλλοντος, να πείσουμε σειρά εξεχουσών προσωπικοτήτων, νέων, ανερχομένων αλλά και ήδη καθιερωμένων, που χαίρουν εκτίμησης και κύρους διεθνώς, να συμβάλουν ουσιαστικά. Οι ανταλλαγές επιστημονικών ιδεών με πιά τους νέους, σε βάθος σε ένα περιβάλλον μη ιεραρχικό, είναι αποφαστικής σημασίας στην μετέπειτα επιστημονική τους εξέλιξη.

Το επίτευγμα, με σχετικά μικρό κόστος,¹⁷ του εικοσαετούς αυτού εγχείρηματος είναι η υψηλή ποιότητα των συναντήσεων. Επαφιάμαστε στις προσωπικές αξίες των συναδέλφων που έχουν ασπαστεί την σημασία της έρευνας, καθώς και των ανταλλαγών με νεότερους συναδέλφους. Με το CRETE έχουμε κτίσει κάτι πιο μεγάλο από ένα ετήσιο συνέδριο σε ένα ευχάριστο σημείο κάπου στο Αιγαίο: Έχουμε βοηθήσει την νεότερη γενιά να εκτιμήσει και να ασπαστεί την καταξίωση της επιδίωξης επιστημονικών στόχων¹⁸ και να γνωρίσει διακεκριμένους επιστήμονες από την Ευρώπη, την Αμερική, και την Αυστραλία.

Η ελληνική οικονομική κρίση συνέβαλε και με έναν άλλον τρόπο στο να φέρει πιο κοντά τους Έλληνες της Διασποράς με την Ελλάδα και τα προβλήματα της. Η επικαιρότητα έδρασε ως έναυσμα για μία πληθώρα εκδηλώσεων. Σπουδαίο ρόλο στην συσπείρωση μας έπαιξαν εκδηλώσεις που οργανώθηκαν από Έδρες και Προγράμματα Ελληνικών Σπουδών, όπως η Έδρα «Ελευθέριος Βενιζέλος» και το Hellenic Observatory του LSE, η Σχολή Fletcher του Πανεπιστημίου Tufts, Έδρα «Κωνσταντίνος Καραμανλής» ιδιαίτερα όταν κάτοχος της ήταν ο Γιώργος Αλογοσκούφης, αλλά και το Greek Study Group του Center for European Studies του

¹⁷ Πολλοί από τους υπευθύνους των χορηγών, βασικά Ελληνικές τράπεζες (όπως η Τράπεζα της Ελλάδας, η Εθνική Τράπεζα, η Τράπεζα Πειραιώς, η Ένωση Ελληνικών Τραπεζών, το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας, αλλά και Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών και πρόσφατα το IOBE, οι οποίοι έχουν κάνει δυνατόν αυτό το εγχείρημα, έχουν εκφράσει επανειλημμένα την έκπληξη τους για το χαμηλό κόστος. Έχουν συμβάλει σημαντικά και οι τοπικοί πολιτικοί παράγοντες, άλλοτε παροτρύνοντας ξενοδόχους και εστιάτορες και άλλοτε αναλαμβάνοντας το κόστος ενός ομαδικού δείπνου, το οποίο φυσικά συμβάλλει από μόνο του στο να συμπύξει τις σχέσεις μεταξύ των συνέδρων.

¹⁸ Βλ. Σχετική επιφυλλίδα των Αζαριάδη και Ιωαννίδη, «Τα Ινδάματα των Νέων στην Ελλάδα.» <https://www.kathimerini.gr/opinion/723330/ta-indalmata-ton-neon-stin-ellada/>

Πανεπιστημίου Harvard. Μέσω ομιλιών και μικρών συνεδρίων, με συμμετοχή και από την Ελλάδα, όλων ανοικτών στο ευρύ κοινό, αναλύθηκε το βάθος της κρίσης¹⁹ και η ανάγκη προτάσεων για εφικτές δομικές αλλαγές.

Σε αντίθεση με την επιτυχία των ανεπισημών και μη θεσμικών τρόπων ανταλλαγών και διαδράσεων, η προσπάθεια θεσμικής παρουσίας της Ομογένειας στα Ελληνικά ΑΕΙ δεν υπήρξε το ίδιο αποτελεσματική. Συγκεκριμένα, τα Συμβούλια Ιδρύματος, που δημιουργήθηκαν από τον λεγόμενο «Νόμο Διαμαντοπούλου», στα οποία πολλοί διακεκριμένοι συνάδελφοι πρόθυμα συμμετείχαν, διέψευσαν τις προσδοκίες. Ίσως λόγω του θεσμικά περιορισμένου και καινοφανούς ρόλου τους, ίσως λόγω των αντιδράσεων που αντιμετώπισαν, αλλά και της επίσημης εχθρότητας από κυβερνητικούς παράγοντες και σπουδαστικές οργανώσεις μετά το 2015, δεν αποτελούν παραδείγματα προς μίμηση. Δεν αρκεί η επιλογή ατόμων με τις σωστές προθέσεις και αξίες για να επιτευχθεί αποτελεσματικότερη λειτουργία της διοίκησης των ΑΕΙ. Η εμπειρία δείχνει ότι συμπληρωματικοί, συμβουλευτικοί τρόποι έχουν καλύτερο αποτέλεσμα. Πράγματι, Έλληνες πανεπιστημιακοί έχουν συμβάλει, πρόθυμα και μαζικά, στις αξιολογήσεις τμημάτων και προγραμμάτων μέσω της ΑΔΙΠ²⁰ αλλά και σε πολλές περιπτώσεις προσκεκλημένοι απ' ευθείας από πρυτανικές αρχές.

Σύνοψη και Προτάσεις

Το επιστημονικό κύρος των Ελλήνων οικονομολόγων της Διασποράς είναι εξαιρετικά ψηλό. Πως λοιπόν θα μπορούσε να αξιοποιηθεί αντίστοιχα;

Το θέμα της αξιοποίησης της Διασποράς προβληματίζει πολλές χώρες και την Ελλάδα ίσως σε ακόμα μεγαλύτερο βαθμό. Πολλοί παράγοντες συμβάλλουν στην έκβαση του εγχειρήματος, π.χ., το παράδειγμα της επιτυχούς επιστροφής του Jean Tirole στην Γαλλία αποτελεί παράδειγμα προς μίμηση²¹ και απαιτεί μία βάση δημιουργικής σκέψης.

Το ζητούμενο είναι πως μπορεί να συμβάλει η Διασπορά στην παραγωγή πρωτογενούς έρευνας υψηλής ποιότητας, η οποία να είναι ανταγωνιστική διεθνώς. Αυτό απαιτεί βαθειά γνώση του γνωστικού αντικείμενου, συνεχή

¹⁹ Υπενθυμίζω το σχόλιο του Αλέξη Παπαχελά στο Συνέδριο του Tufts, «Greece's Turn,» Οκτώβριος 2016, ότι θα ήθελε πάρα πολύ να δει αντίστοιχες εκδηλώσεις στην Ελλάδα.

²⁰ ΑΔΙΠ: Αρχή Διασφάλισης και Πιστοποίησης της Ποιότητας στην Ανώτατη Εκπαίδευση

²¹ <https://www.kathimerini.gr/economy/international/788684/apopsi-me-aformi-to-nompel-ston-jean-tirole/>

εξοικείωση με τις τελευταίες επιστημονικές εξελίξεις, ευελιξία στην λήψη αποφάσεων, άτομα με τις σωστές προσωπικές αξίες και φυσικά πόρους.

Νέοι Έλληνες με πνευματικές ανησυχίες και φιλοδοξίες θα συνεχίσουν να κατευθύνονται στο εξωτερικό. Πολλοί είναι πρόθυμοι να συμβάλλουν σε ένα εικοσαετές εγχείρημα επιστημονικών συναντήσεων υψηλής ποιότητας και ανιδιοτελώς, με την προσφορά επεξεργασμένων μεταρρυθμιστικών προτάσεων σε πληθώρα συγκεκριμένων καυτών προβλημάτων της Ελληνικής οικονομίας, όπως δείχνει η Έκθεση της Επιτροπής Πισσαρίδη.

Η οικονομική έρευνα αυξανόμενα βασίζεται στην συνεργασία. Έλληνες επιστήμονες μπορούν να συνεργαστούν εξ αποστάσεως, αλλά οι πιο διακεκριμένοι πάντοτε θα έχουν ελκυστικές ευκαιρίες απασχόλησης και έρευνας εκτός Ελλάδος· η οικονομική επιστήμη είναι διεθνής. Υπάρχουν και άλλα είδη παραγωγικών συνεργασιών, όπως π.χ, τα προγράμματα τύπου Erasmus για μεταπτυχιακούς σπουδαστές, κάτι που χρησιμοποιούν έντεχνα μικρές χώρες της Ευρώπης (Σκανδιναβία, Ελβετία, κλπ.) Τα ελληνικά στατιστικά στοιχεία έχουν γίνει πιο προσιτά και η εφηρμοσμένη έρευνα χαίρει αυξανόμενης εκτίμησης. Απαιτείται ένα ευέλικτο σύστημα ψηλών προδιαγραφών που θα επιτρέψει στην Ελληνική ομογένεια να συμβάλει στην Ελλάδα. Απαιτούνται πόροι από θεσμικές και ιδιωτικές πηγές εντός και εκτός Ελλάδας²² και η δημιουργική προσέγγιση στην εξεύρεση τους. Ασφαλώς, απαιτείται και ένα περιβάλλον που ευνοεί τις δημιουργικές ανταλλαγές.

Παραδείγματα επιτυχών ερευνητικών ιδρυμάτων στην Ελλάδα υπάρχουν και συνδέονται με το ίδρυμα που μας φιλοξενεί αυτή την στιγμή. Επιτυχή παραδείγματα υπάρχουν ιδιαίτερα στο Ισραήλ, το οποίο αξιοποιεί την ομογένεια του εντυπωσιακά και παντού στην Ευρώπη, όπως στον Άμστερνταμ, τη Βαρκελώνη, τη Βιέννη, τη Βουδαπέστη, τη Γενεύη, το Λουβαίν-Λα-Νεβ, το Μιλάνο, την Πράγα, την Στοκχόλμη.

Το δυναμικό της Ομογένειας στις οικονομικές επιστήμες πρέπει να αξιοποιηθεί και η Ακαδημία Αθηνών πρέπει να παίξει πρωταρχικό ρόλο σε αυτό. **Σας ευχαριστώ για την προσοχή σας!**

²² Η ίδρυση με πρωτοβουλία του Jacques Dreze του Center for Operations Research and Econometrics (CORE) στο Universite Catholique de Louvain, και η χρηματοδότηση του από το Ford Foundation έπαιξε σπουδαίο ρόλο στην πρόωθηση των οικονομικών επιστημών στο Βέλγιο και γενικώτερα στην Ευρώπη.

